

י"ג באב, תשע"ח, 25.7.2018

גיליון מס' 620

פרשת ואתחנן

וְהָיָה הָעֶקֶב לְמִישׁוֹר – מחשבות על הפטרת ואתחנן

מאת ד"ר גילי זיוון, סעד

השבת, יחד עם פרשת ואתחנן, נקרא גם את הפטרת "נחמו" (ישעיהו מ). בכך אנו מתחילים את שבע הפטרות הנחמה. אני מבקשת בדבריי לעמוד על משמעותם של פסוקי הפטרה הקוראים ליישור הדרך.

הנביא קורא להכנת הדרך לגולים ולשכינה שגלתה עימם, השבים עתה לארצם. לשם כך יש ליישר מכשולים טופוגרפיים ולהכין מסילה ישרה ונוחה: "קול קורא במדבר, פנו דרך ה', וישרו בערבה מסלה לא-להינו. כל היא ינשא, וכל הר וגבעה ישפלו, והיה העקב למישור, והרכסים לבקעה. ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דבר" (ישעיהו מ, ד-ו). ברמה הפיזית אכן התמונה כמעט חזותית. מהתמונה הטופוגרפית אנו עוברים כמעט בהיסח הדעת למשמעות הסימבולית של תנועה זו, ואנו שואלים את עצמנו מדוע הגאולה תלויה ביישור דרך החתחתים, ומהי הנחמה הנמצאת בהפיכת העקב למישור?

פסוקים אלו מעלים בדעתי שתי אסוציאציות, ושתיהן נעוצות בשורשים ע.ק.ב (העקב) וי.שר ("ישור", "מישור"). הראשונה מובילה אותי היישר לסיפורו של יעקב אבינו. יעקב שבא לעולם כשהוא אוחז בעקב אחיו ומנסה להשיגו, יעבור דרך מהמורות וניסיונות רבים עד שיפסיק לפעול בעקבה וילמד להתנהל ביושרה. הרבה מאמצים ידרשו כדי שברכתו של המלאך תתגשם בדרך חייו של יעקב. המקרא מציג בפנינו את התפיסה שבעמל רב אדם יכול להשתנות, לעבוד על חולשותיו ולהעצים את חזקותיו. יעקב שהשיג את הישגיו הראשוניים בעקבה כזעקת אחיו עשיו: "הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים" (בראשית כז, לו), יעבור מסלול התחנכות מחדש. הוא יברח מביתו, ירומה על ידי לבן בהחלפת אשתו, בהחלפת תנאי עבודתו ועוד ... עד אשר ה'יעקוביות' שסודה במרמה, ובעקבה תוכל להתחלף בישראליות ששורשה ישר, ויושרה. זה לא יהיה באחת, גם אחרי שהמלאך במעבר יבוק יחליף את שמו לישראל' (ישר עם אל) הוא יחזור מידי פעם לדפוס הישן היעקובי, והוא אף ישלם מחיר גדול על כך, כשהמרמה הנוראה ביותר כלפיו תעשה על ידי בניו כמובן. אולם ככל שיתקדם סיפורו של יעקב אבינו תתפוס היושרה מקום משמעותי יותר, עד שבפרק הפרידה מבניו על ערש דווי הוא יעיז להישיר סוף, סוף, מבט אל כל אחד מבניו ולומר את מה שהוא באמת חושב עליו. "כי שרית עם אלהים ועם אנשים, ותוכל" ברכו המלאך במעבר יבוק ואנו מגלים כי להסתכל ישר בעיניו של הזולת ולהתנהל "פנים אל-פנים" – זהו מהלך שדורש הרבה אומץ והרבה כוחות נפש.

האסוציאציה השנייה מובילה אותי אל סיפורו של עגנון "והיה העקב למישור". סיפורו המפורסם של עגנון שיצא ב-1912 עוקב אחר זוג חשוך בנים מנשה חיים הכהן וקריינדיל טשארני, ומשרטט טרגדיה יהודית שבה בסופו של דבר אושרה של הרעיה תלוי באובדנו של בעלה. מנשה חיים ורעייתו קריינדיל טשארני חיים באושר, ומלבד ילדים דבר לא חסר להם. אלא שיריבות כלכלית גורמת להם לאבד את מקור פרנסתם, ומנשה חיים נאלץ לצאת ולפשוט יד בערים אחרות כדי לאסוף כסף למחייתם. מנשה חיים יוצא לנדודיו ולאחר שהצליח לאסוף סכום כסף משמעותי ושם פעמיו לשוב לביתו. רגע לפני השיבה המיוחלת הוא פוגש בקבצן המפציר בו כי ימכור לו את כתב ההמלצה שכתב לו רב העיר. האירועים מתגלגלים... מנשה

חיים משתכר ונרדם ומהתעוררותו הוא מגלה שאבד לו תרמילו ובו התפילין שלו וכל כספו. הוא אינו אומר נואש, אוסף מעט כסף, ויוצא חזרה לביתו.

בינתיים מסתבר כי מזלו של הקבצן שקנה את מכתב ההמלצה לא שפר עליו והוא גווע ומת בבית מדרש באחת העיירות שבהן נדד. מכתב ההמלצה מתגלה בהכנות לקבורתו ונשלחת הידיעה לקריינדיל טשארני על מותו של מנשה חיים. לאחר התלבטות מחליט רב העיירה להתיר את קריינדיל טשארני מעגינותה ומתיר לה להינשא שנית, ועד מהרה נולד לזוג בן. בינתיים, מנשה חיים חוזר לעיירה וכשהוא מגלה שהוכרז כמת ושקריינדיל טשארני נישאה ואף ילדה בן עולמו חרב עליו. אך הוא מחליט לא לגלות דבר כדי שהילד לא יוכרז כמזמר. את שארית חייו הוא מעביר בבית הקברות עד למותו.

מה מספר לנו עגנון? הרבה עיכובים הכבידו על נדודיו של מנשה חיים, אך העקב הגדול ביותר שהוא מבקש ליישרו ולהפכו למישור הוא קיומו... מנשה חיים הכהן בוחר לעבור עברות חמורות ולאבד עצמו לדעת למען יישור חייה של אשתו האהובה ובנה שנולד לה דווקא בנישואיה השניים והאסורים. האם המציאות משתנה אם אנחנו לא מגלים לזולת את כל האמת? מהי האמת? מה שאנחנו חושבים כאמת? שאלות אלו העסיקו פילוסופים לאורך שנים. עגנון לא עסק בסוגיות אלו כפילוסוף, אבל בשם שהוא נתן לסיפורו הוא סיפר לנו סיפור מופלא על זוגיות, על פנטזיה ומציאות, ועל שקר שהוא אולי יותר ראוי מכל אמת שהיא. הסיפור על הגבר והאשה האומללים מבוצאץ' היה בעיניו דוגמה מרתקת ל"עקב" ההופך ל"מישור". לגאולה המושגת דווקא בהעלמת האמת.

סיפורו של יעקב אבינו מלמד אותנו שהגאולה תלויה ביכולתנו ליישר את דרכינו, באופן אישי וציבורי. להביט בעיניו של הזולת ביושר, ולא להשיג הצלחות בדרכי מרמה ועקבה. סיפורו של עגנון "והיה העקב למישור" מלמד אותנו בדיוק ההפך. לפעמים כדי ליישר את הדרך יש להעלים עין מן האמת. יש מקרים בהם דווקא העלמת האמת מאפשרת התחלה חדשה ותיקון. גאולה לפי סיפורו של עגנון צומחת כאשר האהבה והאחריות לזולת גוברים על הפיתוי לחשוף את האמת שרק תכאיב ולא תועיל לאיש... ואיך נדע מהי הדרך הראויה? מתי לחשוף ומתי להעלים? מתי ליישר ומתי לעקם על מנת ליישר? ככל הנראה נצטרך להמשיך ולהקשיב ברגישות רבה ל"קול" ה"קורא בַּמִּדְבָּר" לבבנו, ולשאול כל פעם מחדש מה א-לוהים מבקש מאיתנו לעשות כדי שיגלה כבודו.

ד"ר גילי (מבצרי) זיוון היא חברת קיבוץ סעד. אם וסבתא פעילה. מלמדת ומנחה במכון מנדל למנהיגות חינוכית ובמרכז יעקב הרצוג.

דף פרשת שבוע של הקיבוץ הדתי מופיע באתר הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il
כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il
ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא.
תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il